

GOETHEN KIRJOITUKSESTA KOKEMUS JA TIEDE

Lyhentäen koonnut: Raimo Rask

Ilmiöt, joita toisaalla kutsumme faktoiksi, tosiasioiksi, ovat oman luontonsa mukaisesti täsmällisiä ja määrättyjä. Toisaalta ne ovat ilmenevinä - ilmennyksinä usein epämääräisiä ja häilyviä. Luonnontutkija etsii ensinmainittua ilmiöiden täsmällistä (universaalia) puolta ja pyrkii ymmärtämään sitä ja pitämään siitä kiinni. Yksittäisissä ilmiöissä hän kiinnittää huomiotaan, ei pelkästään siihen miten ne esiintyvät, vaan myös siihen miten niiden tulisi esiintyä. Goethe toteaa, että alalla, jolla hän on paljon toiminut, on useita empiirisiä ristiriitaisuuksia, joista tulisi päästä eroon, jotta päästäisiin 'puhtaaseen ilmiöön'; mutta heti kun näin tehdään, silloin esitetään jo eräänlainen ideaali.

Goethe kirjoittaa, että on kuitenkin suuri ero sen välillä, jos toimii kuten teoreetikot, jotka hypoteesiansa puolustaen korvaavat empiiriset 'kauneusvirheet' kokonaisluvuilla tai jos kauneusvirheistä pyritään pääsemään eroon uhraamalla 'puhtaan fenomeenin' idea.

Havaintaja ei koskaan havaitse puhdasta ilmiötä silmillään, vaan paljon riippuu hänen mielentilastaan (Geistesstimmung), aistielimen sen hetkisestä tilasta, valosta, ilmasta, säästä, kehosta, havainnon menetelmästä jne. Mikäli haluttaisiin pitäytyä ilmiön yksilöllisyydessä, havaita, mitata, punnita ja kuvata sitä, silloin olisi, kuten Goethe ilmaisee, "juotava kokonainen meri" tämän saavuttaakseen.

Goethe toteaa pysyneensä luonnonhavainnoissaan ja luonnontarkastelussaan, niin paljon kuin mahdollista uskollisena seuraavalle metodille. Kun hän oli jossakin määrin saanut kokemuksen ilmiöiden pysyvyydestä ja johdonmukaisuudesta, hän johti siitä eräänlaisen empiirisen lain ja asetti sen tulevien ilmiöiden perustalle. Mikäli tämä laki ja tulevat ilmiöt sopivat keskenään täydellisesti yhteen, hän katsoi onnistuneensa. Mikäli ne eivät sopineet yhteen, silloin hän koki olevansa pakotettu huomioimaan tarkemmin yksittäisissä ilmiöissä vaikuttavia olosuhteita sekä etsimään uusia ehtoja, joiden vallitessa hän saattoi esittää ristiriitaiset kokeet puhtaammassa muodossa. Sikäli kun osoittautui, että aina tietyissä, samanlaisissa olosuhteissa ilmeni tapaus, joka soti hänen lakiansa vastaan, silloin Goethe katsoi olevansa pakotettu ottamaan askeleen taaksepäin työssään ja valitsemaan 'korkeamman' näkökulman tarkasteluihinsa.

Tämä oli Goethen mukaan se kohta, jossa ihmishenki eniten lähestyy maailman olioita ja kohteita, tuodakseen ne itseään lähelle ja voidakseen liittyä ja yhtyä niihin rationaalisella tavalla.

Goethe esittää kolme eri vaihetta tai tasoa fenomeenin esiintymiselle inhimillisessä tietoisuudessa:

Empiirinen fenomeeni, jonka jokainen ihminen havaitsee luonnossa.

Tieteellinen fenomeeni. Empiirinen fenomeeni on kohotettavissa tieteelliseksi fenomeeniksi kokeiden avulla, kun se esitetään toisenlaisissa, uusissa olosuhteissa ja uusien ehtojen vallitessa kuin missä se aluksi tunnettiin enemmän tai vähemmän sattuman johdosta empiirisenä fenomeeninä.

Puhdas fenomeeni on mahdollinen kaikkien kokemusten ja kokeiden yhteistuloksena. Se ei voi koskaan olla irrallinen ilmiö, vaan se ilmenee aina ilmiöiden jatkuvassa seuraannossa. Jotta puhdas fenomeeni olisi esitettävissä, määrittelee ihmishenki sen mikä on empiriassa vaihtelevaa, sulkee pois sattumanvaraisen, eristää epäpuhtaan, selvittää epäselvän ja, myös paljastaa tuntemattoman.

Näissä kolmessa määritelmässä Goethe naulaa menetelmänsä käytännöllisen merkityksen eräänlaisena teesinä tieteenfilosofian rakennuksen seinälle: "Tässä ei kysytä ilmiöiden taustalla vaikuttavia syitä, vaan *ehtoja, joiden vallitessa ilmiöt esiintyvät*. Tässä huomioidaan ja hyväksytään ilmiöiden johdonmukainen tapahtuminen, niiden ikuinen esiintyminen tuhansissa eri olosuhteissa, niiden erikoisuus ja muuntuminen. Tässä tunnustetaan ja ihmishengen kautta määritellään uudellen ilmiöiden todellisuus ja varmuus."

Goethe toteaa kirjoituksensa lopussa, että hän ei kutsuisi työtänsä ilmiöiden parissa spekulatiiviseksi, sillä loppujen lopuksi on kyse ihmisen ymmärryskyvyn praktisista ja itseäänkorjaavista toiminnoista, joita uskaletaan harjoittaa korkeammalla tasolla.

W. (Weimar) 15. tammikuuta 1798.